

stoeken of tielen, dan werden ringen of kleine schranken gemaakt, en de laatste keer werd de turf verwerkt tot schranken van soms wel 2 m hoogte. Ook werd de turf wel op mijten gezet, vooral in het Astense gedeelte.

Het naar huis halen van de droge turf vormde soms een groot probleem: het gebeurde meestal met kar en paard, maar armere boeren spanden de koe voor de kar. In lange regenperiodes werden de banen zo slecht, dat de karwielen sporen maakten van meer dan een halve meter diepte. De karresporen of vaarlijzen stonden in Limburg verder uit elkaar dan in Brabant.

Een van de grootste vijanden van de peelwerkers was brand, die vaak door onvoorzichtigheid van schepers ontstond. Deze hadden jonge heide nodig voor hun schapen, en voor deze verjonging was afbranden de beste methode. Liep zo'n aangestoken turf uit de hand dan ging veel turf verloren; soms smeulde de peel maanden lang, bijv. in de zomer van 1948. Het vuur diep onder de grond doofde pas wan-

neer in de herfst het grondwater steeg. De echte peelwerkers waren dan ook erg voorzichtig met roken en vuur: het laatste uur van de werkdag werd geen nieuwe pijp meer aangestoken.

Wollegras

Foto: P. J. van Nieuwenhoven.

NATUURBEHOUD EN RECREATIE IN „DE GROOTE PEEL”

met enige bijzonderheden over de
geschiedenis en verwerving

door

J. Th. ter HORST
(Staatsbosbeheer)

De boerderij in „De Groote Peel”, ingericht als bezoekerscentrum, gelegen aan de Moostdijk nr. 8 te Ospel. Het op de foto rechtergedeelte (stal) is het museum, geheel links op de foto de boerenkamer. Op de voorgrond de put, gebouwd van turven.

Foto: J. Th. ter Horst.

Het probleem om een synthese te vinden tussen het behoud van de natuur in een bepaald gebied en de recreatie is nog steeds bijzonder actueel. Dit geldt vooral voor terreinen die omwille van hun natuurwetenschappelijke waarden geen of weinig belangstelling kunnen verdienen omdat daardoor de botanische en/of faunistische betekenis van deze gebieden geheel of ten dele verloren zou gaan. De stelling die bij vele personen die de natuur willen beschermen nog altijd opgeld doet, dat een natuurgebied geheel vrij moet blijven van recreatie, lijkt ons niet geheel juist. In de praktijk is namelijk gebleken, dat door het toestaan van een *aangepaste* „stille” recreatie in het minst kwetsbare gedeelte van zo'n terrein de bescherming — en daarmee het behoud — van het gehele gebied bevorderd wordt.

In enkele staatsnatuurreservaten in de provincie Limburg zien wij een aantal voorbeelden van een dergelijke aangepaste stille recreatie en een dezer reservaten is het 875 hectaren grote peelgebied op de Brabants-Limburgse grens, genaamd „DE GROOTE PEEL”, ontstaan uit een samenvoeging van de Astense Peel (gelegen op Brabants grondgebied) en de Ospeler Peel (gelegen op Limburgs gebied).

Hier werd na ampele overwegingen en na enkele jaren terreinstudie en inventarisatie van flora en fauna — in het bijzonder van de broedgebieden van water- en moerasvogels — op een klein gedeelte in de omgeving van de Moostdijk te Ospel, een gebied gereserveerd en in gebruik genomen voor de educatieve recreatie, dus een ontspanning voor het publiek met een opvoedend karakter. De bedoeling daarvan is om het grote publiek op een door biologen daarvoor aangewezen en gewenste plek te doen concentreren en zodoende de rest van het natuurreservaat betrekkelijk rustig te

houden. Wij menen dat het Staatsbosbeheer, belast met het beheer van dit aan het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk toebehorende fraaie natuurgebied, hierin wonderwel geslaagd is.

Alvorens echter wat nader in bijzonderheden over het educatieve karakter van de vele voorzieningen te treden, willen wij eerst nog iets over de geschiedenis en verwerving van dit peelreservaat vertellen.

Geschiedenis en verwerving

Toen de 30.000 hectaren woeste gronden met hoogveen, heidevelden en heidevennen gelegen op de grens van de provincies Noord-Brabant en Limburg gedurende de laatste halve eeuw tot slechts enkele duizenden hectaren waren ingekrompen, heeft de natuurbescherming in de dertiger jaren de laatste kans aangegrepen om althans een gedeelte van het oorspronke-

Bord bij de ingang van het staatsnatuurreservaat „De Groote Peel”, Moostdijk 8 te Ospel. Foto: J. Th. ter Horst.

lijke gebied voor de toekomst te behouden. In 1937 heeft de „Commissie van advies inzake de natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer” — korthedshalve naar haar voorzitter Prof. Dr. Th. Weevers, de „Commissie Weevers” genoemd — een brief geschreven aan de toenmalige directeur van de Cultuurtechnische Dienst Ir. Mesu, met het verzoek te bevorderen dat een peelreservaat langs de Brabants-Limburgse grens zou worden ingericht. Een daarbij gevoegd rapport moest de betekenis van de verschillende aldaar aanwezige peelcomplexen ondersteunen. Van deze peelgedeelten bleken de delen Astense- en Ospeler Peel om redenen van biosociologische, palynologische, geomorfologische en historische aard de hoogste natuurwetenschappelijke en landschappelijke waarden te bezitten.

Indien het mogelijk zou worden om ongeveer 1000 hectaren van deze complexen zodanig van de rest van het omgevende gebied te scheiden dat het basische ontginningswater afkomstig uit de omtrek zich niet met het zure water van de peel zou kunnen vermengen, zouden deze duizend hectaren in hun originele staat behouden kunnen blijven.

Dit initiatief bleek niet vergeefs genomen.

Het zou echter nog tot einde 1942 duren voordat de begrenzing van dit toekomstige peelreservaat bij de voorbereiding van de ontworpen ruilverkavelingen in onderling overleg met de „Commissie Weevers”, de Cultuurtechnische Dienst en het Staatsbosbeheer, kon worden vastgesteld.

Pas nadat de idee voor het inrichten van een peelreservaat vaste vorm had verkregen konden in 1951 — dus 14 jaren later — met behulp van fondsen ter beschikking gesteld door het toenmalige Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, de eerste grondaankopen door het Staatsbosbeheer worden gerealiseerd.

Dat het geen sinecure was om te bewerkstelligen, dat momenteel 875 ha zijn aangekocht, moge blijken uit het feit, dat hiervoor in de loop der jaren niet minder dan ruim 500 notariële akten moesten worden gepasseerd met een totaal aankoopbedrag van ruim één miljoen gulden. Vooral op Limburgs grondgebied was de eigendomstoestand zeer verdeeld in talrijke kleine tot zeer kleine percelen, toebehorend aan de autochtone bevolking, die

Pas uit het ei gekomen jonge wulpen.

Foto: J. H. H. de Haan.

haar eigen behoefte aan huisbrand dekte door het klotsteken (steken van turf).

Met verkrijgen van gronden kwam het probleem van het beheren van dit nieuwe reservaat. Met medewerking van het R.I.V.O.N. werden plantensociologische kaarten samengesteld op grond waarvan een ontsluitingsplan kon worden opgesteld. Hierbij speelden vooral twee eisen een voorname rol, namelijk: het moeten aanleggen van brandbanen ter bestrijding van de steeds dreigende veenbranden en het kunnen beheersen van de waterstaatkundige toestand, te weten het beletten van het binnendringen van ongewenst landbouwwater en het creëren van een afwatering naar buiten. Dit laatste was nodig om de nog steeds bestaande rechten op particulier turfsteken te kunnen doen gelden. Het turfsteken moet geschieden bij een niet té hoge grondwaterstand.

Deze maatregelen en die om de rust in het natuurgebied te waarborgen, om het geheel een fraai aanzien te geven, om de heidevelden vrij te kunnen houden van natuurlijke houtopslag (voornamelijk berk), om de hoeveelheid veenwater te verhogen door het plaatselijk kunstmatig opstuwten van water, en vele andere beheersmaatregelen noopten het Staatsbosbeheer weer tot het aanstellen en opleiden van reservaatarbeiders en -bewakers. Inmiddels had dit natuurgebied langzaam aan meer en meer bekendheid bij het publiek gekregen vooral bij de ornithologen en de trek er heen begon.

Vooraf in het voorjaar tijdens de broedtijd van de vogels.

Tot 1966 was het jaarlijks aantal bezoekers ongeveer 4000 tot 5000. Het werd toen al nodig geacht dit bezoek op te vangen door middel van rondleidingen door vakbekwame natuurgidsen, voornamelijk gerecruteerd uit reservaatbewakers en ander eigen personeel.

Omdat de stroom bezoekers steeds groter werd was het moment aangebroken om de recreatie in „De Groote Peel” een wending te geven om ze te doen dienen voor de bescherming van het overgrote gedeelte van dit peellgebied, namelijk door haar een *educatief* karakter te geven.

Natuurbehoud en recreatie

De gedachte werd geboren om ten dienste van deze opvoedkundige recreatie een bezoekerscentrum op te richten, dat niet alleen een opvoedende taak maar ook een ten aanzien van dit hoogveenreservaat voorlichtende taak zou krijgen. Tevens zou het kunnen dienen tot schuilgelegenheid bij slecht weer, punt van samenkomst voor rondleidingen, vergader- en demonstratiegelegenheid bij het bezoek van zeer gespecialiseerde groepen bezoekers.

Op 4 juni 1966 werd het bezoekerscentrum „Mijl op Zeven” door de toenmalige minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk Mr. Maarten Vrolijk in het bijzijn van de Commissarissen van de Koningin van de provincies Noord-Brabant en Limburg en vele andere autoriteiten feestelijk geopend. Begin 1964 was het gebouw — een natuurgetrouwe copie van een peelboerderij — echter reeds gereed gekomen. De aanvullende recreatieve voorzieningen vorderden nog een tweetal jaren terwijl de vertraging in het openstellen tevens een gevolg was van gebrek aan voldoende financiën.

De aanvullende voorzieningen bestonden in hoofdzaak uit het aanleggen van twee niet al te lange wandelcircuits. De gesteldheid van de bodem en de omstandigheid dat de peelbanen parallel aan elkaar het moeras indrongen, noodzaakten de beheerders verbindingswegen tussen deze peelbanen tot stand te brengen door middel van knuppelwegen en -bruggen.

Zij kwamen tot stand met behulp van 460

palen in lengte variërend van 1 tot 2,85 meter, waarop de wegen kwamen te rusten met 230 dwarsliggers en bijna 7000 dwarsbovenliggers. Zo kwamen vier knuppelwegen ter lengte van respectievelijk 22, 51, 132 en 251 meter = totaal 456 meter tot stand. De breedte varieert van 1,40 tot 1,60 meter.

De hierdoor verkregen z.g. „lange wandelroute” bedraagt momenteel 3070 meter, inclusief de 456 meter knuppelwegen en -bruggen.

De „korte wandelroute” waarin geen knuppelwegen zijn opgenomen is 2620 meter lang. De knuppelbruggen dwars door het moeras maken het mogelijk dat het publiek in de broedtijd van de vogels van zeer dichtbij getuige kan zijn van een der mooiste wonderen in de natuur en wel het uitkomen van jonge vogels uit de eieren, hier van de kokmeeuwen die er met duizenden exemplaren broeden. Ze hebben hun nesten vlak onder en naast de knuppelbruggen gemaakt op de pollens van het pijpestrootjesgras. Als ze eenmaal broedvast zijn verlaten zij hun nesten niet meer, ook niet als er veel volk over de knuppelbruggen loopt.

Na de officiële ingebruikstelling, die gepaard ging met een presentatie via pers, radio en televisie, volgde een „explosie” van publieke belangstelling, die tot heden heeft aangehouden. Vanaf het moment van ingebruikstelling tot heden bezoeken jaarlijks 40.000 mensen het reservaat.

Deze enorme jaarlijkse invasie moest weer leiden tot maatregelen om te voorkomen dat te veel publiek „uitloopt” in het overige deel van de peel en wel in de broedterreinen van de vogels. Niet minder dan 212 soorten vogels komen voor waarvan er 72 soorten broeden, waaronder b.v. alle drie soorten kiekendieven, korhoen, roerdomp, witgesterde blauwborst om er maar een paar te noemen.

Deze maatregelen hielden in dat voor het publiek attractieve zaken moesten worden geïnterpreteerd om ze te binden aan het gedeelte waarin het geconcentreerd moest blijven.

De wandelroutes werden gemarkeerd met palen met gekleurde koppen, die de wandelaars moeten geleiden van het begin- naar het eindpunt, het genoemde bezoekerscentrum; een folder over het gebied wordt gratis in dit bezoekerscentrum uitgereikt;

schuil- en waarnemingshutjes werden op en-

De broedende kokmeeuwen worden vanaf de knuppelwegen door het publiek met belangstelling gadegeslagen.
Foto: J. Th. ter Horst.

kele plaatsen langs de „Lange wandeling” geplaatst alsmede een uitzichtsplateau; bij de ingang van het terrein werd een consumptiekiosk gebouwd terwijl het parkeerterrein vergroot werd en een nieuwe uitgang werd geschapen, waardoor het inkomend en uitgaand verkeer vlot kan verlopen.

Groepen van tenminste 25 personen, die een halve dag in het gebied willen vertoeven, kunnen de beschikking krijgen over een deskundige begeleider.

De praktijk van de laatste twee jaren heeft reeds geleerd dat door het concentreren van het massapubliek op een klein gedeelte van deze peel de natuur in het overige, overgrote deel in hoge mate beschermd wordt. Op deze wijze is een gelukkige synthese verkregen tussen recreatie en natuurbewoud. Tenslotte zij nog gewezen op een zeer voornaam winstpunt van deze synthese, en wel de „goodwill” die bij het publiek gekweekt wordt.

Dit kan wel eens van groot belang zijn wan-

neer een natuurgebied wordt bedreigd door een akuit groot gevaar, zoals dit thans het geval is met „De Groote Peel”, waarvan men de helft wil gaan benutten als waterreservoir voor de industrie in oostelijk Noord-Brabant. Dit zou het einde betekenen van een der meest waardevolle natuureservaten in West-Europa.

De vele tienduizenden bezoekers die in de loop der jaren, dank zij de getroffen recreatieve voorzieningen in een klein deel van het reservaat, met het gebied hebben kunnen kennismaken, zullen straks zonder twijfel als beschermers van dit fraaie en unieke stuk natuur in Nederland optreden, althans hun stemmen laten klinken tegen een dergelijke aantasting.

De overheid is altijd uiterst gevoelig geweest voor zulke stemmen, waaruit blijkt dat recreatie in vele gevallen behoud van de natuur kan betekenen.

Maastricht, 1 juni 1969.